

Dimensions and Components of the “Pioneering Adolescent” in the Thought of Ayatollah Khamenei

Maryam Esmacili Parzan

PhD in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University,
Researcher at the Islamic Revolution Institute (Corresponding author).

Email: m.esmaeli0621@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Mehrdad Motallebzadeh,

PhD student in Management, National Defense University. Tehran, Iran.

Email: mmotallebzadehm@gmail.com

 0009-0002-9267-0740

Abstract

In a context where global transformations and digital technologies have redirected the country's trajectory from the traditional notion of “development” toward “progress” and “civilization-building,” adolescents play an irreplaceable role as the primary driving force of social transformation. The present study adopts a qualitative approach and employs thematic analysis with the aim of conceptualizing the notion of the “pioneering adolescent” in the thought of Ayatollah Khamenei and identifying his role and mission in advancing the objectives of the Islamic Republic of Iran. The findings indicate that the components of adolescent pioneering encompass five dimensions—ideological, ethical, scientific, cultural–social, and political—organized under the central principles of self-discipline, self-confidence, and insightfulness. The results suggest that, in order to achieve progress and realize the ideals of the Islamic Revolution, the country's educational planning, pedagogical frameworks, and legislative and supervisory policies should be designed in such a way that adolescents, grounded in these axes and dimensions of pioneering, move along the path of advancement and excellence as the future builders of Islamic society.

Keywords: Pioneering Adolescent; Progress of Islamic Iran; New Islamic Civilization; Thematic Analysis; Future Builders of Society.

Doi: [10.22034/rir.2026.556774.1159](https://doi.org/10.22034/rir.2026.556774.1159)

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

ابعاد و مؤلفه‌های «نوجوان پیشران» در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

مریم اسماعیلی پرزان

استادیار گروه معارف، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: m.esmaeli0621@gmail.com

0000-0000-0000-0000

مهرداد مطلب زاده

دانشجوی دکتری مدیریت، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

Email: mmotallebzadehm@gmail.com

0009-0002-9267-0740

چکیده

در شرایطی که تحولات جهانی و فناوری دیجیتال، مسیر حرکت کشور را از مفهوم سنتی «توسعه» به سمت «پیشرفت» و «تمدن‌سازی» تغییر داده است، نوجوانان به عنوان نیروی محرکه اصلی تحول اجتماعی نقشی بی‌بدیل ایفا می‌کنند. پژوهش حاضر، با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون با هدف مفهوم‌پردازی «نوجوان پیشران» در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و شناسایی نقش و رسالت او در پیشبرد اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های پیشرانی نوجوان دارای پنج بعد اعتقادی، اخلاقی، علمی، فرهنگی - اجتماعی و سیاسی است که ذیل اصول محوری مراقبت از نفس، خودباوری و بصیرت سازمان یافته‌اند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که برای پیشرفت و تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، لازم است برنامه‌ریزی‌های آموزشی، تربیتی و سیاست‌های تقنینی و نظارتی کشور به گونه‌ای طراحی شوند که نوجوانان با تکیه بر محورهای ابعاد پیشرانی، به عنوان آینده‌سازان جامعه اسلامی، در مسیر پیشرفت و تعالی حرکت کنند.

واژگان کلیدی: نوجوان پیشران، پیشرفت ایران اسلامی، تمدن نوین اسلامی، تحلیل مضمون، آینده‌سازان جامعه.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۸

فصلنامه رهنمون انقلاب اسلامی، سال ۳، شماره ۲ (۱۰ پیاپی)، تابستان ۱۴۰۵، صص ۱۴۹-۱۸۱

دسترسی به مقالات نشریه علمی رهنمون انقلاب اسلامی (Open Access) است.

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

نشریه علمی «رهنمون انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Doi: 10.22034/rir.2026.556774.1159

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه رهنمون انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

جهان معاصر، به‌ویژه با ظهور فناوری‌های دیجیتال و تحول در الگوهای تعامل اجتماعی، مرزهای تازه‌ای از مفاهیم مشارکت، هویت و مسئولیت‌پذیری را گشوده است. این دگرگونی‌ها که تنها طی یک دهه اخیر سرعت و عمق بی‌سابقه‌ای یافته‌اند، بسیاری از شاخص‌های رفتار فردی و جمعی را دستخوش تغییر کرده و ضرورت بازاندیشی در مفهوم توسعه را اجتناب‌ناپذیر ساخته‌اند. جمهوری اسلامی ایران نیز در چنین بستر تاریخی، مسیر خود را از مفهوم سنتی «توسعه» به‌سوی «پیشرفت» و «تمدن‌سازی نوین اسلامی» بازتعریف کرده است. در این مسیر، نوجوانان و جوانان به عنوان اصلی‌ترین کنشگران تحول اجتماعی در کانون توجه قرار دارند. امام خمینی (ره) در طلوع انقلاب اسلامی، نوجوانان را یاران حقیقی انقلاب معرفی کردند و آیت‌الله خامنه‌ای نیز در بیانیه گام دوم انقلاب (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) با این بیان که «دنباله این مسیر... باید با همت و هوشیاری و سرعت عمل و ابتکار شما جوانان طی شود» بر لزوم خیزش جوانان در راه تحقق تمدن نوین اسلامی تأکید می‌کند.

در این میان، مفهوم «نوجوان پیشران» به عنوان یک سازه کلیدی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای قابل شناسایی است؛ نوجوانی که با هوشیاری معنوی، بصیرت انقلابی، معرفت اسلامی و توانمندی‌های علمی و عملی، از یک سو، فناوری‌ها و تحولات جهان مدرن را در مسیر آرمان‌های نظام اسلامی به کار می‌گیرد و از سوی دیگر، در برابر تهاجم فرهنگی و تغییرات سبک زندگی مقاومت کرده و انقلاب اسلامی را به سمت جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی جهانی هدایت می‌کند. نوجوان پیشران، فراتر از مفهوم سنتی، موجودیتی است که هم کنشگر فعال تحول اجتماعی است و هم حافظ و استمراردهنده ارزش‌های انقلابی.

با وجود برجستگی این مفهوم در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای و نقش محوری آن در پیشبرد اهداف نظام، مفهوم‌پردازی علمی و نظام‌مندی از «نوجوان پیشران» با استناد مستقیم به اندیشه‌های ایشان انجام نشده است. اغلب مطالعات موجود یا به طور کلی به موضوع جوانان پرداخته‌اند یا با رویکردی توصیفی به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای اشاره کرده‌اند بدون آنکه الگویی منسجم و مبتنی بر روش‌شناسی علمی ارائه دهند. این خلأ پژوهشی موجب شده است که برنامه‌ریزی‌های آموزشی، تربیتی و نیز

سیاست‌های تقنینی و نظارتی کشور در حوزه نوجوانان، از پشتوانه نظری دقیق و بومی محروم بماند. از این رو، پژوهش حاضر با اتخاذ رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون، در پی پاسخ به این پرسش اساسی است که «مؤلفه‌های نوجوان پیشران از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟» دستاورد این تحقیق، مفهوم‌پردازی علمی از نوجوان پیشران و ارائه الگویی جامع از ابعاد اعتقادی، اخلاقی، علمی، فرهنگی-اجتماعی و سیاسی خواهد بود که می‌تواند مبنایی برای طراحی نظام تربیتی و بازنگری در سیاست‌های مرتبط با نوجوانان قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های پیشین در حوزه مطالعات نوجوان و جوان نشان می‌دهد که پژوهش‌هایی که به طور خاص به مقوله «نوجوان پیشران» به عنوان یک مفهوم کلیدی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته باشند، بسیار محدود است. در این میان، می‌توان به تحقیق کاکاوندی چقاسفید و دیگران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «واکاوی مؤلفه‌های توانمندسازی روان‌شناختی نوجوان تراز انقلاب اسلامی با توجه به بیانات رهبر انقلاب و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» اشاره کرد که با استفاده از رویکرد کیفی، به استخراج مؤلفه‌های تراز انقلاب به‌ویژه توانمندساز روان‌شناختی در تربیت نوجوان از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای و اسناد بالادستی پرداخته‌اند. اسکندری نسب و دیگران (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای با عنوان «وضعیت جوان ایرانی در دهه پنجم انقلاب اسلامی (مطالعه آمارها و پیمایش‌ها بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب)» به بررسی وظایف و راهبردهای عمل جوان در بیانیه گام دوم اسلامی پرداخته‌اند. رادمهر و دیگران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «واکاوی شاخص‌ها، ویژگی‌ها و بایسته‌های جوانان تمدن‌ساز در تراز نظام انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری» با استفاده از روش تحلیل مضمون در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، به بررسی شاخص‌ها و بایسته‌های جوان تمدن‌ساز پرداختند. دیبایی مهر و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهشی با عنوان «تبیین مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی مورد نظر مقام معظم رهبری و تحلیل جایگاه آن در اسناد بالادستی آموزش و پرورش ایران» با روش توصیفی از نوع تحلیل اسنادی و تحلیل محتوا، به بررسی چارچوب مفهومی مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی مورد نظر آیت‌الله خامنه‌ای در اسناد بالادستی پرداختند.

پژوهش حاضر با تکیه بر روش تحلیل مضمون و استخراج مضامین کلیدی از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، به مفهوم‌پردازی «نوجوان پیشران» و شناسایی نقش و رسالت او در پیشرفت و پیشبرد اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و به‌کارگیری راهبرد تحلیل مضمون انجام شده است که یکی از روش‌های کیفی پرکاربرد در علوم اجتماعی، روان‌شناسی، علوم تربیتی و مطالعات فرهنگی محسوب می‌شود. این روش، امکان شناسایی، طبقه‌بندی و تحلیل مضامین کلیدی در متون را فراهم می‌آورد (کیا و فقیهی نژاد، ۱۳۹۷: ۱۳). روش تحلیل مضمون، فرآیندی سیستماتیک برای بررسی داده‌های متنی است که داده‌های پراکنده و کیفی را به مجموعه‌ای از مفاهیم غنی، توصیفی و تحلیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006: 75).

در این روش تحلیلی، مفهوم «مضمون» یا «تم» به عنوان نشان‌دهنده اطلاعات مهم، تکراری و متمایز در متن تعریف می‌شود که از دید پژوهشگر، بیانگر درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤال و مسئله تحقیق است. مضامین در سه سطح اساسی مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر طبقه‌بندی می‌شوند (عابدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

در این پژوهش، از روش شبکه مضامین استفاده شده است. این روش، به محقق کمک می‌کند تا از طریق بررسی متن و نظام‌مند کردن هر سه سطح مضامین، ساختار کلی آن‌ها را کشف و ترسیم کند تا محقق بتواند از طریق آن، به تجزیه و تحلیل نظام‌مند و روشن مسئله تحقیق بپردازد (Boyatzis, 1998: 4).

حوزه داده‌های پژوهش، شامل تمامی بیانات، سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها، پیام‌ها و نوشته‌های آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه‌های مرتبط با نوجوان و نوجوان انقلابی است که در دوره رهبری منتشر شده‌اند. همچنین، اسناد و مدارک مربوط به سیاست‌های فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران نیز در این فرآیند مورد استفاده قرار گرفته‌اند. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. معیارهای ورود به نمونه عبارت بودند از: (۱) اشاره مستقیم یا غیرمستقیم به مفهوم نوجوان، جوان یا آینده‌سازان، (۲) وجود حداقل یک پاراگراف با محتوای مرتبط با ویژگی‌ها، وظایف یا

رسالت نسل جوان، ۳) تنوع در نوع منابع (شامل بیانات عمومی، سخنرانی‌های مناسبتی، پیام‌های مکتوب و احکام). در نهایت، ۶۲ سند (شامل ۴۵ سخنرانی، ۱۲ پیام مکتوب و ۵ حکم) برای تحلیل انتخاب شدند.

فرایند تحلیل داده‌ها مشتمل بر چهار گام اصلی است:

گام اول: آشنایی با داده‌ها

در این مرحله، کلیه اسناد منتخب چندین بار به‌دقت مطالعه و متن‌خوانی شدند.

گام دوم: استخراج کدهای اولیه

در این مرحله، واحدهای معنایی مرتبط با پرسش پژوهش (مؤلفه‌های نوجوان پیشران) شناسایی و به‌صورت کدهای توصیفی برچسب‌گذاری شدند. کدگذاری به‌صورت استقرایی انجام شد؛ یعنی کدها مستقیماً از داده‌ها استخراج شدند، نه آنکه از پیش تعیین شده باشند. در مجموع، ۳۴۷ کد اولیه از تحلیل اسناد استخراج شد. برای نمونه؛

«شما جوانان باید با ایمان راسخ و توکل به خدا، سختی‌های راه را تحمل کنید»

ایمان به خدا، توکل، صبر در برابر سختی‌ها

«کشور ما امروز به جوانانی نیاز دارد که اهل فکر و ابتکار باشند» ابتکار، تفکر،

نیاز کشور به جوانان خلاق

«بصیرت یعنی بتوانید دوست را از دشمن تشخیص دهید» بصیرت،

دشمن‌شناسی، تشخیص دوست از دشمن

گام سوم: شناسایی و استخراج مضامین

پس از استخراج کدهای اولیه، کدهای مشابه از نظر معنایی در کنار هم قرار گرفتند و مقولات اولیه شکل گرفتند. سپس این مقولات اولیه بر اساس ارتباط مفهومی، در مضامین سازمان‌دهنده دسته‌بندی شدند. برای مثال، کدهای «ایمان به خدا»، «توکل»، «خودسازی» و «ارتباط با خدا» در مضمون «مراقبت از نفس» جای گرفتند.

گام چهارم: ترسیم و تحلیل شبکه مضامین

در مرحله نهایی، یافته‌ها در قالب شبکه مضامین ترسیم و مورد تبیین و تحلیل قرار گرفتند. همچنین در بخش یافته‌ها، هر مضمون با ارائه شواهد متنی از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای تبیین و تحلیل شده است.

شکل ۱: فرآیند و مراحل پژوهش

ادبیات نظری

الف. تعریف نوجوان

واژه «نوجوان» در لغت، از فعل لاتین *adolescere* به معنای «رشد کردن» یا «بالغ شدن» گرفته شده است که ریشه در *ad-* (به سمت) و *olescere* (رشد کردن) دارد. در فرهنگ دهخدا، نوجوان به معنای «پسری که تازه وارد مرحله جوانی شده» تعریف شده است (دهخدا، بی‌تا، مدخل نوجوان). این تعریف لغوی، اشاره روشن و آشکاری به ماهیت انتقالی و گذاری این دوره دارد.

در ادبیات علمی معاصر، نوجوانی به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین و چند لایه‌ترین دوره‌های رشد انسانی، به‌عنوان مرحله‌ای گذار بین وابستگی کودکی و استقلال بزرگسالی در ادبیات روانشناسی تعریف می‌شود. این دوره، با تحولات چندبعدی در حوزه‌های بیولوژیکی، روان‌شناختی، شناختی و اجتماعی همراه است که به‌طور همزمان رخ می‌دهند و با یکدیگر در تعامل پویا قرار دارند (Sawyer et al, 2018: 46).

یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی محققان در این حوزه، تعریف دقیق و جامع محدوده سنی نوجوانی است که همواره مورد بحث و بررسی بوده است. سازمان ملل متحد به‌طور سنتی، نوجوانان را در گروه سنی ۱۰ تا ۱۹ سال تعریف می‌کند، اما این تعریف در سال‌های اخیر، به دلیل تحولات عمیق در فرآیندهای رشد انسانی و تغییرات اجتماعی- فرهنگی مورد بازنگری جدی قرار گرفته است. این بازنگری‌ها، ناشی از شواهد علمی جدید درباره رشد مغزی، تحولات شناختی و اجتماعی و همچنین تغییر در الگوهای انتقال به بزرگسالی در جوامع معاصر است (Sawyer et al, 2018: 47).

بر اساس مطالعه سویر و همکاران (۲۰۱۸) در مجله Lancet Child & Adolescent Health، محدوده سنی نوجوانی باید به‌طور گسترده‌تر از ۱۰ تا ۲۴ سال در نظر گرفته شود (Sawyer et al, 2018:47).

برخی سازمان‌ها مانند یونیسف و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)، محدوده سنی نوجوانی را تا ۲۹ سال گسترش داده‌اند تا دوره طولانی‌تر انتقال به بزرگسالی در جوامع معاصر را منعکس کنند. این گسترش محدوده، به‌ویژه در جوامع پیشرفته که تحصیلات عالی و ورود دیر هنگام به بازار کار و ازدواج شایع است، توجیه بیشتری دارد (Christie & Viner, 2005: 38).

به نظر می‌رسد با توجه به آنکه در جوامع معاصر، تعریف نوجوانی با چالش‌های متعددی نظیر کاهش سن بلوغ جسمانی، طولانی‌تر شدن دوره انتقال به بزرگسالی و موکول شدن نقش‌های بزرگسالی (مانند ازدواج، پدر و مادر شدن و اشتغال پایدار) به دهه سوم زندگی، تأثیر فناوری و رسانه‌های دیجیتال و تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی مواجه است، از همین رو، بهتر است تعریف نوجوانی به عنوان مفهومی انعطاف‌پذیر و متناسب با شرایط اجتماعی بازاندیشی شود. بازتعریف این دوره به‌عنوان یک دوره ۱۵ ساله (۱۰-۲۴ سال) نه تنها با شواهد علمی مدرن، همخوانی بیشتری دارد بلکه می‌تواند به‌عنوان چارچوبی کارآمدتر برای سیاست‌گذاری و برنامه‌های مؤثر در حوزه‌های تربیتی، فرهنگی و اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد (نراقی‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۱؛ کاکاوندی و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۸).

در تحلیل مضمون آیت‌الله خامنه‌ای نیز نوجوان و دوره نوجوانی به عنوان یک رویکرد جامع لحاظ شده است که محدوده سنی آن بین ۱۰ تا ۲۴ سال است. چنانچه در بیانات متعدد، علاوه بر واژه «نوجوان» و «دانش‌آموز»، سایر واژه‌های مرتبط مانند «جوان» و «دانشجو» نیز در نظر گرفته شده است (کاکاوندی و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۸). این رویکرد جامع و گسترده، امکان تحلیل جامع‌تری از دیدگاه‌های رهبری درباره این دوره حساس از رشد انسانی را فراهم می‌آورد.

ب. تعریف پیشران

واژه «پیشران» از ترکیب دو جزء لغوی «پیش» (به معنای جلو) و «ران» (از مصدر راندن به معنای حرکت دادن) تشکیل شده است. در تحلیل واژه‌شناسی، «پیشران»

به معنای عاملی است که چیزی را به جلو رانده و پیش می‌برد؛ اعم از آن که مادی باشد یا غیرمادی و معمولاً نقش برانگیزاننده و راهگشا را ایفا می‌کند. از نظر اصطلاح‌شناسی فنی، پیشران معادل انگلیسی «propulsion» است که به سیستم یا عاملی گفته می‌شود که نیروی پیشرانشی (propulsive force) را برای حرکت جسمی تأمین می‌کند. در این تعریف، «پیشران» عبارت است از هر سیستم یا عاملی که موجب حرکت پیشرفت یا توسعه چیزی می‌شود و آن را به جلو رانده و به سمت هدف پیش می‌برد. (NASA, 2004: 45)

واژه «پیشران» از دهه ۱۳۸۰ در اسناد سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کشوری ایران رواج یافته است. چنانچه در برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و فناوری اطلاعات به عنوان صنایع پیشران شناخته می‌شوند. همچنین در اسناد توسعه نوآوری مانند نقشه جامع علمی کشور، شرکت‌های دانش‌بنیان به عنوان «پیشران نوآوری» شناخته می‌شوند. این شرکت‌ها با ایجاد فناوری‌های نوین و انتقال آن به سایر بخش‌ها، نقش محرک توسعه اقتصادی دانش‌بنیان را بر عهده دارند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹). از اوایل دهه ۱۳۹۰ این واژه فراتر از کاربرد فنی، در گفتمان عمومی ایران برای اشاره به نیروی محرک اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی به کار گرفته شد. این مفهوم بر اساس تحلیل گفتمان رسانه‌های ملی ایران در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۹، در سه سطح کاربرد دارد:

۱. پیشران فرهنگی: عواملی که فرهنگ را به سمت پیشرفت و تمدن‌سازی

پیش می‌رانند

۲. پیشران اجتماعی: نیروهایی که جامعه را به سمت تحولات مثبت سوق

می‌دهند

۳. پیشران اخلاقی: ارزش‌هایی که رفتارهای فردی و اجتماعی را به سمت

کمال اخلاقی پیش می‌برند (علی پور و پور رشیدی، ۱۳۹۹، تحلیل گفتمان

سند اولیه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)

در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، مفهوم «پیشران» به عنوان نیروی محرکه و محرک

اجتماعی تعریف می‌شود که نقشی اساسی در حرکت و پیشرفت جامعه ایفا می‌کند.

ایشان در یک تشبیه بسیار گویا، جوانان را به مانند موتور یک خودرو می‌دانند که پیشران حرکت عظیم جامعه هستند. ایشان در سخنرانی در دیدار با دانش‌آموزان و دانشجویان، با اشاره به این موضوع می‌فرماید: «جوان‌ها در همه کشورها در همه ملت‌ها یک نیروی پیشران محسوب می‌شوند مثل موتور یک خودرو، پیشران حرکت عظیم جامعه خودشان ... طبیعت جوان تحرک و پیش‌رانی و پیشروی است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۸/۱۱)

آیت‌الله خامنه‌ای، سن پیشرانی در جامعه ایرانی را به سنین پایین‌تری نسبت می‌دهند و سنین تحرک و شور جوانی را در ایران به نوجوانی ۱۳-۱۴ سالگی کاهش داده‌اند. ایشان در همان سخنرانی تأکید می‌کنند: «در کشور ما سطح حرکت، سطح شورآفرینی سطح پیش‌رانی به نوجوانان رسیده است».

ج. جایگاه استراتژیک نوجوان در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

با بررسی دقیق و تحلیل محتوایی بیش از ۳۰ سال بیانات، سخنرانی‌ها و پیام‌های آیت‌الله خامنه‌ای، به‌ویژه مواردی که کلیدواژه «نوجوان» در آن‌ها به کار رفته است، می‌توان جایگاه نوجوان را در اندیشه فکری ایشان در چهارچوبی جامع و استراتژیک تبیین کرد. تحلیل کیفی این بیانات نشان می‌دهد که نوجوان در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، نه یک گروه سنی ساده، بلکه «نیروی محرکه تمدن‌سازی اسلامی» و «ستون فقرات آینده‌ساز جمهوری اسلامی» است؛ بنابراین مفهوم «نوجوان» در اندیشه اسلامی، به‌ویژه در گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای، فراتر از یک توصیف جمعیتی یا سنی است و به عنوان نیروی محرکه‌ای اجتماعی، فرهنگی و تمدنی مطرح می‌شود. این مفهوم، درواقع، بیانگر نقشی فعال، پویا و متعهد از نوجوانی است که نه‌تنها در برابر تحولات جامعه واکنش نشان می‌دهد بلکه خود عامل تغییر و پیشرفت است. به بیان دیگر، در این دیدگاه، نوجوان پیشران، نه‌تنها یک موجود متأثر بلکه به عنوان یک عامل تغییر و تحول و یک پیشران اجتماعی است که نقشی سازنده دارد و در راه شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، نقشی محوری و تأسیسی دارد به‌گونه‌ای که فرهنگ اسلامی نه‌تنها در ایران بلکه در سرتاسر جهان اشاعه پیدا کرده و همه مردم جهان از شریعت مقدس اسلام تأثیر پذیرفته و تبعیت کنند.

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۱۳۹۷/۱۱/۲۲) با اشاره به اینکه «طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، ارائه محصول انقلاب اسلامی است، نوجوانان را به عنوان «نیروی اجرایی این طراحی» و «تمدن ساز» معرفی می‌کند و تأکید دارند که «نوجوانان و جوانان ما باید هویت‌سازی کنند، مدل‌سازی کنند و در نهایت تمدن‌سازی کنند. آن‌ها باید الگویی برای هویت تمدن‌ساز باشند.» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۴/۰۱/۱۹)؛ بنابراین، تحلیل کیفی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نشان می‌دهد که ایشان نوجوانان را «آینده‌سازان پیشرفت و تمدن نوین اسلامی» می‌دانند و برای تحقق این تمدن، تربیت نوجوانان را یک «ضرورت استراتژیک» می‌دانند.

شکل ۲: جایگاه نوجوان پیشران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

یافته‌های پژوهش

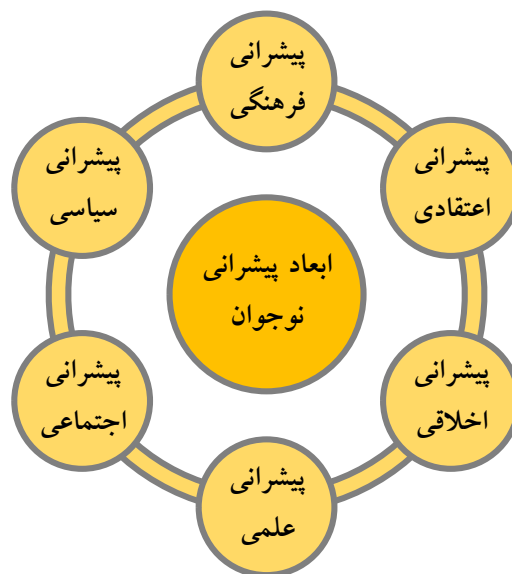
۱. شاخص‌ها و مؤلفه‌های نوجوان پیشران

یافته‌ها نشان می‌دهد که شاخصه‌های نوجوان پیشران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، در یک نگاه کلان شامل ۳ مضمون سازمان دهنده و ۲۲ مضمون پایه است.

جدول ۱: شاخص‌ها و ویژگی‌های نوجوان پیشران

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
شاخص‌ها و ویژگی‌های نوجوان پیشران	مراقبت از نفس	ایمان حقیقی به خدا و داشتن انگیزه، خودسازی، ارتباط با خدا (نماز، قرآن، دعا، صحیفه سجادیه)، تقویت فضایل اخلاقی و اجتناب از رذایل اخلاقی
	خودباوری	استقلال علمی، عزم و اراده قوی، خطرپذیری، تصمیم‌گیری، نوآوری علمی، امید به آینده
	بصیرت	تقویت بنیان‌های فرهنگی، شناخت فرهنگ غرب و اجتناب از آن، مقاومت فرهنگی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، شناخت دشمن، شناخت تاریخ معاصر، تأمل و تدبیر در حوادث پیش رو، مشارکت سیاسی

با تحلیل کیفی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به چند بعد کلی و مبنایی می‌رسیم که هر یک از شاخص‌ها و مؤلفه‌ها در راستای این ابعاد مورد ملاحظه و بررسی قرار می‌گیرد. این ابعاد عبارت‌اند از: اعتقادی، اخلاقی، علمی، فرهنگی - اجتماعی و سیاسی.

شکل ۳: ابعاد پیشرانی نوجوان

برای فهم عمیق‌تر مفهوم «نوجوان پیشران»، صرف شناسایی ابعاد کافی نیست؛ بلکه تبیین روابط میان آن‌ها ضروری است. تحلیل کیفی داده‌ها نشان می‌دهد که این ابعاد در یک شبکه پیچیده و پویا با یکدیگر تعامل دارند:

۱. رابطه بعد اعتقادی با سایر ابعاد

بعد اعتقادی به عنوان بنیادی‌ترین لایه هویت نوجوان پیشران عمل می‌کند. ایمان به خدا و ارتباط با او، زیربنای شکل‌گیری فضایل اخلاقی (بعد اخلاقی) و انگیزه اصلی برای جستجوی دانش (بعد علمی) و همچنین تحول‌سازی جامعه است. چنانچه در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای آمده است که «در ایمان، فقط دانا بودن و عالم به صدق بودن کافی نیست؛ چیزی اضافه بر این علم لازم است ... ایمان عمل را به دنبال می‌آورد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۳/۰۸/۲۰)؛ بنابراین، بعد اعتقادی نه در کنار سایر ابعاد، بلکه به مثابه ریشه و منشأ آن‌ها عمل می‌کند.

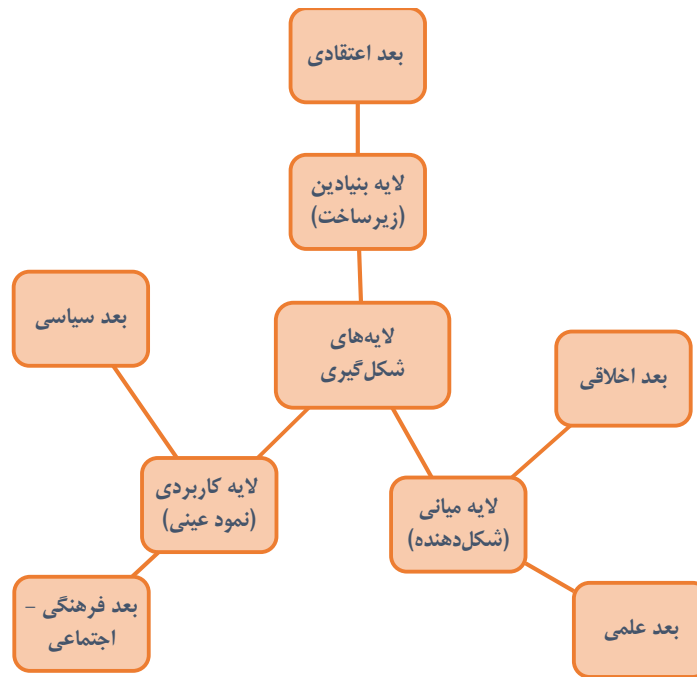
۲. رابطه بعد اخلاقی با بعد فرهنگی-اجتماعی و سیاسی

اخلاق فردی (مانند صداقت، ایثار و عدالت‌خواهی) شرط لازم برای ایفای مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی است. نوجوانی که به فضایل اخلاقی آراسته نیست، نمی‌تواند در عرصه اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، مقاومت فرهنگی در برابر تهاجم فرهنگی غرب، نیازمند تقویت بنیان‌های اخلاقی است. این دو بعد رابطه‌ای دوسویه و تقویت‌کننده دارند.

اصول عرضی (مراقبت از نفس، خودباوری، بصیرت): این سه اصل در تمام لایه‌ها جریان دارند؛

خودباوری عامل توانمندسازی است که به نوجوان جرئت ورود به عرصه‌های علمی و اجتماعی را می‌دهد.

بصیرت عامل هدایتگری است که مسیر درست را از نادرست تشخیص می‌دهد. مراقبت از نفس عامل تثبیت‌کننده است که از انحراف و سقوط جلوگیری می‌کند.

شکل ۴: لایه‌های شکل‌گیری مفهوم نوجوان پیشران

بحث

۱. بعد اعتقادی

در دنیای معاصر که تغییرات سریع اجتماعی، فرهنگی و تکنولوژیکی به سرعت در حال وقوع است، پرورش نوجوانانی با هویت اعتقادی محکم و با ایمان راسخ به باورها و ارزش‌های اسلامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از همین رو، بعد اعتقادی به عنوان بنیادی‌ترین محور از محورهای پیشرانی نوجوان تراز انقلاب اسلامی محسوب می‌شود.

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانات مکرر خود تأکید می‌کنند که هویت اعتقادی و معنوی می‌تواند تأثیر عمیقی بر رفتار و تصمیم‌گیری‌های نوجوانان داشته باشد. نوجوانانی که از یک نظام اعتقادی مستحکم برخوردارند، بیشتر احتمال دارد که در برابر فشارهای اجتماعی و فرهنگی مقاومت کنند و به سمت رفتارهای مثبت و سازنده حرکت نمایند؛ بنابراین، توجه به بعد اعتقادی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و تربیتی

باید در اولویت قرار گیرد تا نوجوانان بتوانند به عنوان پیشگامان تحقق اهداف انقلاب اسلامی و سازندگان فردای جامعه اسلامی ایفای نقش کنند.

مراقبت از نفس

مؤلفه بنیادین و اساسی پیشرانی اعتقادی عبارت است از مراقبت از نفس. مراقبت از نفس در دوران نوجوانی یک فرآیند اساسی و حیاتی است که می‌تواند به سلامت روحی و روانی کمک قابل توجهی کند. ارکان و مقومات مراقبت از نفس در پیشرانی اعتقادی نوجوان عبارت‌اند از:

الف. ایمان حقیقی به خدا و داشتن انگیزه الهی در زندگی

یکی از آموزه‌های مهم اسلامی که قرین و ملازم با خودسازی است، داشتن ایمان است که بر آن، بسیار تأکید شده است؛ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ؛ ای اهل ایمان! به خدا و پیامبرش و کتابی که بر پیامبرش نازل کرده و به کتابی که پیش از این فرستاده از روی صدق و حقیقت [ایمان بیاورید» (نساء: ۱۳۶).

در فرهنگ اسلامی، مقصود از ایمان، اعتقاد و باور قلبی است. چنانچه امام صادق علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه فرمود: «در «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ» ابتدا آن‌ها را مؤمن نامیده به همان اقرار زبانی و سپس می‌فرماید باور کنید و تأیید کنید» (قمی، ۱۴۰۴، ۱: ۳۰).

آیت‌الله خامنه‌ای، روح و حقیقت واقعی اعمال را ایمان به خدا و اخلاص می‌داند و چنین بیان می‌کند «اگر کسی بدون ایمان به خدا و قصد تقرب به او عملی را هرچند خوش‌ظاهر انجام دهد، عملش چندان ارزش و شرافتی ندارد ... آن وقتی شرافت و ارزش دارد که روح عمل در آن داخل شده باشد. در این صورت، عمل کامل است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۹: ۱۵۴-۱۵۳).

ب. مبارزه با نفس و خودسازی

یکی دیگر از ارکان اساسی مراقبت از نفس، مبارزه با هواهای نفسانی است که مقدمه خودسازی است. امام صادق علیه السلام در حدیثی چنین می‌فرماید: «اجعل قلبک

قریناً بر او ولداً و اصلاً واجعل علمک والداً تتبعه واجعل نفسک عدواً تجاهدها و اجعل مالک عاریةً تردّها؛ دل خود را (به‌منزله) رفیقی خوش کردار، یا فرزندی سپاسگزار قرار ده و کردارت را (به‌منزله) پدری که از او پیروی کنی و نفس (اماره) خود را (بجای) دشمنی که با او نبرد می‌کنی و مالت را (به‌منزله) عاریتی که برگردانی.» (کلینی، ۱۳۸۷، ۲: ۴۵۴).

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانی در اهمیت مبارزه با هوای نفس می‌فرماید: «هوای نفس را باید خیلی ملاحظه کرد. به خودمان در فریب خوردن از هوای نفس سوءظن داشته باشیم.» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۸/۰۵/۰۳). این تأکید بر ضرورت خودآگاهی و مراقبت از رفتارها و افکار خود، به‌ویژه در دوران نوجوانی، بسیار مهم است. در این دوره، نوجوانان باید به سلامت روحی و روانی خود توجه ویژه‌ای داشته باشند و از هرگونه افکار منفی و مخرب دوری کنند.

در اندیشه اسلامی، راه خودسازی و مراقبت از نفس، دوری از معصیت الهی و انجام فرایض و واجب دانسته شده است (مصباح یزدی، ۱۳۸۰: ۲۶). مبارزه با نفس و خودسازی به افراد کمک می‌کند تا در محیطی که ممکن است پر از فشار و تنش باشد، با پایبندی به اصول اخلاقی و دینی بتوانند تعادل و آرامش روحی و روانی خود را حفظ کنند.

خودسازی همواره از مهم‌ترین مطالبات رهبری از نوجوانان و جوانان پیشران انقلاب اسلامی است. ایشان با تأکید بر نیاز کشور به جوان‌های انقلابی و حزب‌اللهی، از آنان می‌خواهد که قدر خود را بدانند و تا آنجا که می‌توانند خودسازی کنند. (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۰۸/۱۳). ایشان از فرزندان انقلابی خود می‌خواهد که در کنار تحصیل و علم از فرصت جوانی برای تهذیب نفس و انس با خدا و آشنایی عمیق با معارف قرآن و اهل‌بیت (ع) بهره ببرند. (خامنه‌ای، پیام: ۱۳۹۲/۱۱/۲۳)

آیت‌الله خامنه‌ای، خودسازی نوجوان را به‌گونه‌ای ترسیم می‌کند که بتواند خود را الگو و نمونه برای دیگران قرار دهد؛ به‌گونه‌ای که رفتار او بر دیگران تأثیر گذاشته و دیگران اعمال و رفتار خود را با او تطبیق دهند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۹/۲۳). آیت‌الله خامنه‌ای، در همین راستا به آیه «واجعلنا اماماً للمتقین» استشهاد کرده و انسان مؤمن را انسانی معرفی می‌کند که این صلاحیت را در خودش به وجود بیاورد

که در هر نقطه‌ای که هست دیگران بتوانند به او اقتدا کنند؛ اقتدای در عمل، اقتدا در فکر، اقتدا در رفتار و از نوجوانان می‌خواهد که این‌گونه خود را بسازند و تربیت کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۹/۱۲/۰۸).

ج. ارتباط با خدا

یکی دیگر از امور مؤثر در مراقبت از نفس، ارتباط با خدا و برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری در زندگی معنوی است. آیت‌الله خامنه‌ای بر این باور است که «اولی‌ترین نقطه‌ای که انسان خوب است به فکر بیفتد، رابطه‌ی خودش با خداست» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۰۱/۲۳) و اذعان می‌دارد که «با توجه به خدا و تقرب به خدا، با توسل به دامن قدس الهی و ذیل عنایت الهی می‌توان خیلی کارهای دشوار را انجام داد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۲/۱۴)؛ بنابراین نوجوانان با ارتباط با خدا و حضور در جلسات معنوی می‌توانند ایمان و اعتقادات خود را تقویت کنند. این ارتباط نزدیک می‌تواند به آن‌ها در مواجهه با چالش‌ها و آزمایش‌های زندگی کمک کند تا احساس آرامش و قوت بیشتری پیدا کنند (سرخوش، ۱۳۹۴، ۱۰۴؛ جاودان، ۱۳۹۷). آیت‌الله خامنه‌ای خطاب به جوانان از آن‌ها می‌خواهد که با خواندن نماز، نوافل، دعا، ارتباط با خدا و معنویت، بنیه دینی و انقلابی خود را محکم کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۲/۱۴).

آیت‌الله خامنه‌ای همواره به جوانان ایرانی افتخار کرده و چنین می‌گوید: «جوانان ما اهل ذکرند، اهل دعایند، اهل قرآن‌اند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۹/۲۳). از نگاه ایشان «قطع رابطه انسان با خدا همانند آنچه در جوامع مادی غرب رخ داده، موجب انحطاط معنوی، لغزش‌های اخلاقی، نومیدی و سرگردانی جوانان می‌شود. افول تمدن‌ها نیز از همین آسیب ریشه می‌گیرد. از این رو، راز پیشرفت فردی و اجتماعی در هر جامعه‌ای حفظ و تقویت این ارتباط است» (همان).

۲. بعد اخلاقی

در آموزه‌های وحیانی، تربیت اخلاقی انسان به عنوان یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین شاخصه‌های نوجوان پیشران در نظر گرفته می‌شود. هدف رسالت نبوی نیز بر همین اساس است که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق»

(مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۸: ۳۸۲) که بیانگر اهمیت والای اخلاق در شکل‌گیری شخصیت همه انسان‌ها به‌ویژه کودکان و نوجوانان است.

آموزش ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی به فرزندان یکی از وظایف اصلی والدین به شمار می‌آید. اصول تربیت فرزندان به مجموعه‌ای از ارزش‌ها و ملاک‌ها اشاره دارد که در فرایند تربیت و پرورش استعدادهاى آن‌ها به کار می‌روند (سجادی پور و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۶). این اصول بر اساس ارزش‌های فرهنگی، اخلاقی، دینی و اجتماعی شکل می‌گیرند و هدف آن‌ها تربیت فرزندانى با شخصیت سالم، مسئولیت‌پذیر و اخلاقی است. در حدیث مشهور نبوی (ص) آمده است که «كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ وَ إِنَّمَا أَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ وَ يَنْصَرَانِهِ وَ يِمَجَّسَانِهِ؛ هر نوزادی بر اساس فطرت توحیدی متولد می‌شود و این پدر و مادر او هستند که او را به سمت یهودیت، مسیحیت یا مجوسیت سوق می‌دهند» (ابن فهد حلی، ۱۳۷۵: ۵۸۴).

اخلاق‌مداری و تکیه بر اصول اخلاقی، یکی از مضامین مهم در شناسایی شاخصه‌ها و الزامات پیشرانی نوجوانی است که مشتمل بر تمامی صفات و فضایل اخلاقی و انسانی مانند عشق و محبت به دیگران، حیا، صداقت، تواضع، عفو و بخشش، امانت‌داری، احسان و اجتناب از رذایل اخلاقی و حیوانی مانند کبر، غرور، حسد، غیبت، دروغ، نفاق، بدبینی و ... است.

آیت‌الله خامنه‌ای بر این باور است که فلسفه آفرینش به این معناست که استعدادهای مثبت و مفید انسان باید با اختیار و مجاهدت او بر خصلت‌های حیوانی و سببیت غلبه یابند. ایشان تأکید می‌کند که اگر انسان بتواند بر استعدادهای حیوانی غلبه کند و آن‌ها را در خدمت تقوا و اخلاق قرار دهد، روح تعرض و تطاول از حریم‌های مقدس انسانی و اجتماعی کنترل خواهد شد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۱/۰۷/۲۰).

۳. بعد علمی

در دنیای امروز، نوجوانان به عنوان نسل آینده و سازندگان فردای جامعه، نقش حیاتی و بی‌نظیری در توسعه و پیشرفت علمی و اجتماعی ایفا می‌کنند. یکی از محورهای اصلی پیشرانی نوجوانان، خودباوری است.

خودباوری به معنای توانایی فرد در مدیریت و هدایت مسیر زندگی خویش است. این مفهوم به نوجوانان این امکان را می‌دهد که با شناخت دقیق نقاط قوت و ضعف خود، بتوانند در مواجهه با چالش‌ها و موانع، با اعتمادبه‌نفس و پافشاری بر اهداف خود پیش بروند و در مسیر رشد و پیشرفت گام بردارند. ارکان و مقومات خودباوری عبارت‌اند از:

الف. استقلال علمی

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، استقلال علمی به عنوان یکی از ارکان اساسی پیشرفت و توسعه پایدار به معنای توانایی فرد در تولید علم و تفکر خلاقانه است که لازمه رسیدن به آن، علم‌آموزی و خوب درس خواندن است. ایشان خطاب به دانش‌آموزان و دانشجویان چنین می‌فرماید: «به شما جوان‌ها عرض می‌کنم خوب درس بخوانید، خوب کار کنید. علم و علم‌آموزی یکی از اساسی‌ترین ابزارها و وسیله‌ها است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۳/۰۴/۱۷).

هدف از علم‌آموزی، به گفته ایشان، ارتقای معرفت و آگاهی و همچنین کسب قدرت برای مواجهه و مبارزه با تهدیدات و چالش‌های دشمنان است تا از این طریق، کشور بتواند به خودکفایی رسیده و از وابستگی به نظام سلطه و استبداد رهایی پیدا کند. ایشان در همین راستا، از یک سو، به تزریق تفکر غربی اشاره می‌کند که در طول سالیان متمادی تلاش کرده است تا به ملت‌ها القا کند که نمی‌توانند به توانمندی‌های خود ایمان داشته باشند. این نوع تفکر، به‌ویژه در حوزه‌های علوم انسانی، نیازمند بازنگری و توجه به ریشه‌های فرهنگی و تاریخی خود است. ایشان می‌فرماید که «در رشته‌های گوناگون علوم انسانی، ادبیات، فلسفه، تاریخ و هنر ما خیلی سابقه داریم و برخی از علوم انسانی که از غرب آمده، خمیرمایه‌اش بر اساس عقلانیت و تجربه‌گرایی، ریشه در تفکر و روح ایرانی-اسلامی دارد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۳/۰۴/۱۷) و از سوی دیگر، بر ضرورت و اهمیت ابتکار و خلاقیت در تولید علم تأکید کرده و بیان می‌کند که «نباید ما در مسئله علم واگن خود را به لوکوموتیو غرب ببندیم». (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۷/۰۳). این رویکرد، به نوجوان پیشران کمک می‌کند تا به عنوان نیروی محرکه‌ای در جامعه عمل کند و زمینه‌ساز پیشرفت و استقلال علمی کشور شود.

ب. عزم و اراده قوی

عزم و اراده راسخ به معنای توانایی فرد در پیگیری اهداف و مواجهه با چالش‌ها است. این مؤلفه به فرد قدرت می‌دهد تا بر موانع و مشکلات فائق آید و به دنبال تحقق آرمان‌های خود باشد. آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه تأکید می‌کند: «در این عرصه رویارویی و رزم انسانی و جنگ اراده‌ها آنچه که می‌تواند تعیین‌کننده باشد عبارت است از تصمیم و اراده ... شما» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۱/۰۷/۲۲).

این ویژگی به‌ویژه در دوران نوجوانی که فرد در حال شکل‌گیری هویت خود و تعیین مسیر آینده‌اش است، نقشی حیاتی ایفا می‌کند. اراده قوی به آن‌ها این امکان را می‌دهد تا بتوانند با ظرفیت بالا با چالش‌ها و مشکلات روبه‌رو شده و از آن‌ها به عنوان فرصت استفاده کنند تا از این طریق، بتوانند به عنوان عاملان تغییر در جامعه عمل کنند و در راستای تحقق اهداف و آرمان‌های خود و انقلاب حرکت کنند. با این رویکرد نیز، نوجوانان می‌توانند به پیشرانان آینده تبدیل شوند و نقش مؤثری در پیشرفت و تمدن اسلامی ایفا کنند.

ج. خطرپذیری

خطرپذیری به عنوان یک مؤلفه کلیدی در خودباوری، نقش مهم و اساسی در توانمندسازی جامعه رسیدن به پیشرفت و توسعه پایدار ایفاء می‌کند.

آیت‌الله خامنه‌ای دو عنصر کلیدی که زمینه‌ساز پیشرفت کشور است را «کار سخت و پشتکار» و «خطرپذیری» دانسته و بر این نکته تأکید می‌کنند که رسیدن به موفقیت به جز آنکه نیازمند تلاش مستمر و عزم و اراده قوی است، به خطرپذیری و جرئت و جسارت نیز نیاز دارد «این جرئت و گستاخی و نترسیدن از احتمال موفق نشدن، عامل بسیار مهمی است که ما را پیش می‌برد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۵/۰۶/۲۵).

مؤلفه خطرپذیری به نوجوان ایرانی کمک می‌کند تا بتواند با تقویت اعتمادبه‌نفس و احساس توانمندی به خودباوری رسیده و به عنوان پیشگامان تغییر و نوآوری در جامعه زمینه‌ساز موفقیت و پیشرفت ملی کشور شود.

د. امید به آینده

امید به آینده یکی دیگر از ارکان اساسی و ضروری برای تقویت خودباوری در نوجوان پیشران است. آیت‌الله خامنه‌ای بارها بر اهمیت این مفهوم تأکید کرده و به نقش آن در شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به آینده به عنوان یک ابزار مهم تدافعی برای مقابله با دشمن اشاره نموده است.

آیت‌الله خامنه‌ای به تاریخ پرافتخار ایران در زمینه‌های علم، صنعت، تمدن‌سازی و فرهنگ اشاره می‌کنند و خاطرنشان می‌سازند که ایران در گذشته پیشرو بوده و دیگران از ما یاد می‌گرفتند. ایشان جوانان و نوجوانان را به پیشرانی و تلاش برای پیشرفت ایران اسلامی تشویق می‌کنند و تأکید دارند: «چرا امروز همان‌طور نشود؟ همت جوانان ما و نگاه آن‌ها به مقوله پیشرفت باید آن‌جور باشد که ما آینده را در نظر بگیریم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۱/۰۷/۲۲).

ایشان همچنین به ظرفیت‌های بالای موجود در کشور اشاره کرده و می‌گویند: «ظرفیت وجودی ما این نیست که تا امروز دانش بشر و تجربه بشر به آن رسیده؛ ظرفیت‌ها خیلی بیشتر از این‌ها است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۱/۰۷/۲۰) و بر ضرورت برنامه‌ریزی و تلاش بی‌وقفه جوانان برای دستیابی به پیشرفت تأکید کرده و به آن‌ها توصیه می‌کند که باید برای رسیدن به اهداف خود به هیچ حدی قانع نباشند (همان).

آیت‌الله خامنه‌ای نوجوانان و جوانان کشور را زنده و بانشاط و پرامید و پاکدامن می‌دانند که می‌توانند یک تاریخ را بیمه کنند. ایشان بر این نظر هستند که تمامی صهیونیست‌ها و استعمارگران و کمپانی‌داران جهان همواره در تلاش هستند تا بتوانند نسل جوان را فاسد کنند، اراده و امید و انگیزه را از آن‌ها بگیرند و دچار مشکلات عصبی و اخلاقی کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۸/۰۸). از همین رو، ایشان به جوانان امیدواری می‌دهد و اعلام می‌کند: «افق‌های روشنی در مقابل شما جوانان قرار دارد، این کشور و انقلاب با دست پرتوان شما آینده‌ای امیدبخش در پیش رو خواهد داشت» (خامنه‌ای، پیام: ۱۳۹۲/۱۱/۲۳).

ه. اعتماد به نفس و قدرت تصمیم‌گیری

یکی دیگر از مقومات خودباوری که موجب پیشرانی نوجوان می‌شود، توانایی او در تصمیم‌سازی است که عامل اساسی بسیاری از دگرگونی‌ها از جمله تحولات علمی و فناوری است.

آیت‌الله خامنه‌ای توانائی تصمیم‌گیری را یکی از مقوله‌های مهمی می‌داند که اگر وارد محیط دانش‌آموزی و دانشجویی شود، می‌تواند بسیاری از هنجارهای اجتماعی مطلوب و درست را ایجاد کند. ایشان همچنین نوآوری‌های علمی را بخش مهمی از اعتماد به نفس جوانان و روحیه آن‌ها در تصمیم‌گیری و به دنبال آن، پیشرفت و تحول علمی و اجتماعی کشور می‌داند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۵/۰۶/۲۵) و خطاب به جوانان چنین می‌فرماید: «تصمیم‌سازی کنید»، «گفتمان‌سازی کنید» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۲/۱۴).

و. نوآوری علمی به همراه داشتن تخصص

نوآوری علمی یکی دیگر از مقومات و ملازمات خودباوری در پیشرانی نوجوانان به شمار می‌رود. آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به اینکه برخی از کشورها همچنان از غرب و سازندگان غربی تقلید می‌کنند و زندگی خود را بر اساس توسعه و پیشرفت آن‌ها نهاده‌اند، بر اهمیت نوآوری علمی به عنوان یک ضرورت اساسی در محیط‌های علمی و دانشگاهی تأکید دارند. ایشان بیان می‌کنند که وظیفه آرمانی یک محیط علمی، نواندیشی در زمینه مسائل علمی است و این نواندیشی باید با تخصص و دانش کافی همراه باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

به گفته ایشان، معنای واقعی تولید علم تنها به انتقال اطلاعات محدود نمی‌شود بلکه نوآوری علمی در این زمینه از اهمیت بالایی برخوردار است و اذعان دارند که برای پیشرفت در علم و فناوری، لازم است که جوانان و پژوهشگران به جای تقلید صرف از دیگران، به خلق ایده‌های جدید و بومی‌سازی دانش بپردازند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۹/۱۲/۰۹).

ایشان شرط رسیدن به تخصص و نوآوری علمی را کسب علم و علم‌اندوزی دانسته و آن را یکی از اساسی‌ترین ابزارها و وسیله‌ها برای داشتن تخصص و غلبه بر دشمن معرفی می‌کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۸/۱۱).

۴. بعد فرهنگی اجتماعی

بعد فرهنگی اجتماعی یکی از ابعاد کلیدی در پیشرانی نوجوانان به شمار می‌رود. این بعد، به عنوان بستری برای شکل‌گیری هویت، ارزش‌ها و باورهای آنان عمل می‌کند. ارکان این بعد عبارت‌اند از:

الف. تقویت بنیان‌های هویتی

یکی از مظاهر استعمار که در طول قرون متمادی نیز بوده است، «استعمار فرهنگی» است که در حقیقت به عنوان «معارضه فرهنگی» علیه ملت‌ها و واردات فرهنگ جدید و از بین بردن فرهنگ کشورهای تحت سلطه است. استعمارگران برای از بین بردن زمینه‌های مقاومت و ایستادگی و استیلای همه‌جانبه، سعی کردند تا ملت‌های تحت سلطه خود را به هویت، فرهنگ، مذهب، آداب و سنت‌های خود بدبین کرده و به تدریج آن‌ها را از بین ببرند و فرهنگ و تفکر غربی را جایگزین آن کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۸/۰۲/۲۲). آیت‌الله خامنه‌ای «رخنه» و «نفوذ فرهنگی» را راهبرد اصلی دشمن برای هدف قرار دادن هویت ایران اسلامی و به دنبال آن اقتدار ملی می‌داند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۰/۱۹). از همین رو، تقویت بنیان‌های هویتی و معرفتی، یکی از توصیه‌های جدی و همیشگی آیت‌الله خامنه‌ای به مسئولین و مردم است. ایشان در بیانات متعدد، به اهمیت این مقوله در پیشرفت و اقتدار کشور تأکید داشته و اذعان می‌دارند که نخستین گام برای اجرای هر چه بهتر الگوی اسلامی ایرانی، تقویت بنیان‌های هویتی فردی و اجتماعی بر مبنای تفکر و اندیشه اسلامی است. (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۵/۰۶/۲۵).

ب. شناخت فرهنگ غرب و اجتناب از آن

آیت‌الله خامنه‌ای، همواره به زیان‌های غیرقابل‌جبران ناشی از اشاعه و ترویج سبک زندگی غربی در کشور اشاره کرده‌اند و بر این نظر هستند که با فاسد شدن جوانان و گمراه شدن آن‌ها از فرهنگ و هویت خود، یک ملت نابود می‌شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۱/۱۲/۰۶). بر همین اساس، ایشان به جز لزوم تقویت بنیان‌های هویتی به عنوان یک واکنش کلیدی به تهدیدات فرهنگی و اجتماعی ناشی از نفوذ غرب به‌ویژه بر نوجوانان و جوانان (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۴/۰۱/۱۹)، بر ضرورت بصیرت و شناخت

تهدیدات فرهنگی تأکید کرده و آن را به عنوان یکی از ویژگی‌های اساسی نوجوان پیشران معرفی می‌کند تا به جای انفعال و تقلید و تسلیم در برابر فرهنگ غربی بتواند در مقابل آن مقاومت و ایستادگی کند و از فرهنگ ایرانی و اسلامی خود محافظت نماید (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۱۰/۱۹) و به جز آن، با اشاره به اینکه «عده‌ای در داخل کشور درصدد ترویج اخلاق و سبک زندگی غربی با هدف به انحراف کشاندن انقلاب اسلامی هستند.» (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی) به مسئولین کشور نیز در اشاعه فرهنگ اسلامی ایرانی تأکید و سفارش نموده‌اند (همان).

ج. خودباوری فرهنگی

آیت‌الله خامنه‌ای به استقلال فرهنگی مردم به‌ویژه نوجوانان و جوانان بسیار اهمیت داده و خودباوری فرهنگی را مایه پیشرفت و تمدن اسلامی می‌داند و بیان می‌دارند: «امروز استقلال فرهنگی در کشور، روزبه‌روز در حال پیشرفت است و خودباوری فرهنگی بیشتر می‌شود. اصرار ما هم همین است که این کار بشود و شما جوان‌ها به این توجه کنید و هر حرکتی را که مشاهده می‌کنید با این روحیه‌ی استغنا و استقلال فرهنگی معارضه دارد، با چشم بدبینی به آن نگاه کنید.» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۵/۰۶/۲۵).

آیت‌الله خامنه‌ای، نوجوانان را نیروی اصلی جهاد فرهنگی در برابر ترویج سبک زندگی غربی دانسته و تأکید می‌کنند که این جهاد «جهاد کبیر» برای آن‌هاست (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۳/۰۳). ایشان به جوانان ایرانی همواره توصیه به پذیرش فرهنگ ایرانی اسلامی و اجتناب از فرهنگ غربی کرده‌اند و راهکار مبارزه با فرهنگ غربی را این می‌داند که «جوان ایرانی تصمیم بگیرد در زمین خود، بذر خود را بپاشد؛ از اندوخته و ثروت فرهنگی خود استفاده کند؛ اراده‌ی خودش را به کار گیرد؛ برای شخصیت و استقلال خود ارزش قائل شود؛ جامه‌ی عاریت نخواهد و دنبال تقلید و عاریه‌گیری الگوهای بیگانه نباشد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲).

د. مسئولیت‌پذیری اجتماعی

آیت‌الله خامنه‌ای به جز توصیه به حفظ هویت فرهنگی، نوجوانان و جوانان را به کار فرهنگی و دعوت دیگران به فرهنگ ایرانی اسلامی سفارش کرده است. «من

می‌خواهم بگویم آن جوان‌هایی که در تهران در شهرهای گوناگون در استان‌های مختلف ... کار فرهنگی می‌کنند، با اراده‌ی خودشان با انگیزه‌ی خودشان، کار را هر چه می‌توانند به طور جدی دنبال کنند و ادامه بدهند. بدانند که همین گسترش کار فرهنگی در بین جوان‌های مؤمن و انقلابی نقش بسیار زیادی را در پیشرفت این کشور و در ایستادگی ما در مقابل دشمنان این ملت ایفا کرده است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

مقام معظم رهبری، نوجوان را در مقابل جامعه مسئول می‌داند و از آن‌ها می‌خواهد تا با اراده و تصمیم قوی در جامعه خود در مسائل دینی، فرهنگی، سیاسی، اخلاقی، آینده‌نگری، امیدبخشی، نشاط دادن به محیط پیرامون خود و تعبد و تقید و پایبندی به شریعت اسلامی مشارکت و مجاهدت کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۸/۰۸).

۵. بعد سیاسی

بعد سیاسی به عنوان یکی از ابعاد اساسی پیشرانی نوجوانان، به توانایی و آمادگی آن‌ها برای مشارکت فعال در فرآیندهای اجتماعی و سیاسی جامعه اشاره دارد. این بعد به نوجوانان این امکان را می‌دهد که با آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های خود، در شکل‌دهی به آینده جامعه نقش مؤثری ایفا کنند. در دنیای امروز، نوجوانان نه تنها به عنوان آینده‌سازان کشور، بلکه به عنوان بازیگران فعال در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی شناخته می‌شوند. مقام معظم رهبری با تأکید بر اهمیت آگاهی سیاسی و اجتماعی، به نوجوانان می‌آموزد که چگونه می‌توانند با شناخت صحیح از مسائل جامعه، در راستای تحولات مثبت و سازنده گام بردارند.

بصیرت

بصیرت به عنوان یک قوه نفسانی از نیروی باطنی و فهم و درک عمیقی ناشی می‌شود که در فضای غبارآلود و مشوش فتنه‌ها مسیر حق را از باطل نشان می‌دهد (انوری، ۱۳۸۲، ۲: ۹۸۴). افراد صاحب بصیرت در پدیده‌های مخرب اجتماعی، به مصالح و مفاسد امور آگاه بوده و می‌توانند شناخت درستی از حق و حقیقت داشته باشند تا

بر اساس آن، مسیر صحیح را پیدا کنند و از انحرافات و اشتباهات مصون بمانند. (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۸: ۱۷).

آیت‌الله خامنه‌ای بصیرت را به مثابه یک قطب‌نما معرفی می‌کند که راه را روشن می‌کند. ایشان تأکید دارند که بصیرت با ایمان و معنویت رابطه‌ای تنگاتنگ دارد و این دو عنصر به یکدیگر کمک می‌کنند تا فرد در مواجهه با چالش‌ها و فتنه‌ها، تصمیمات درست و آگاهانه‌ای اتخاذ کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۱۰/۱۹). در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، بصیرت مجموعه‌ای از شناخت، علم و آگاهی است. این آگاهی شامل درک زمان، نیاز، اولویت‌ها، مصلحت‌ها و مفسده‌ها، همچنین شناخت دوست و دشمن و ابزارهایی است که باید در مقابل دشمن به کار گرفته شود؛ بنابراین، بصیرت به عنوان عاملی برای جلوگیری از گمراهی و اشتباه در راه و هدف، به فرد کمک می‌کند تا از وسوسه‌های خناسان تأثیر نپذیرد و دچار بیراهه‌ها نشود (همان).

ایشان بر این نکته تأکید دارد که کودکان و نوجوانان امروز جامعه، به سطح بسیار خوبی از آگاهی و هوشیاری نسبت به مسائل اجتماعی و سیاسی دست یافته‌اند. (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۲/۰۶/۲۶).

بنابراین بصیرت به عنوان یکی از ارکان اساسی در تربیت نوجوانان پیشران، به آن‌ها این امکان را می‌دهد که با شناخت صحیح و آگاهی از زمان و شرایط، در مسیر تحقق اهداف انقلاب اسلامی و پیشرفت کشور گام بردارند. مقومات و ارکان اساسی بصیرت سیاسی اجتماعی عبارت‌اند از:

الف. شناخت دشمن و نظام سلطه

شناخت واقعی، صحیح و عمیق از دشمن و اهداف او از ضروریات پیروزی در برابر فتنه‌ها و چالش‌ها است. مقام معظم رهبری جوانان را به عنوان «افسران جنگ نرم» خطاب می‌کند و از آن‌ها می‌خواهد تا با بصیرتی عمارگونه و استقامتی مالک اشتروار در برابر نظام سلطه هوشیار و مقاوم باشند (خامنه‌ای، پیام: ۱۳۹۲/۱۱/۲۳).

آیت‌الله خامنه‌ای همچنین به تغییرات نگرش نوجوانان امروز اشاره می‌کند و بیان می‌دارند که: «نوجوان امروز برخلاف نوجوان قدیم یک عنصر بالغ و عاقل است،

یک عنصر خردمند است ... نوجوان امروز فکر می‌کند، تحلیل می‌کند، تحلیل را درست می‌فهمد، نکاتی به نظرش می‌رسد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۸/۱۱).

آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار با دانش‌آموزان و دانشجویان، شرط رسیدن نوجوانان و جوانان به موفقیت و تحقق آرمان‌های بلند انقلاب اسلامی را از یک سو، شناخت دشمن می‌داند و از سوی دیگر، بر این نکته تأکید دارد که علاوه بر شناخت دشمن، مقاومت در برابر او نیز ضروری است و خاطرنشان می‌کند که «بعضی تصور می‌کنند که باید در مقابل آمریکا کوتاه بیاییم، درحالی‌که هرچه کوتاه بیاییم آن‌ها جری‌تر می‌شوند. راهش مقاومت است، راهش مواجهه است، راهش ایستادگی است. این حرکتی که انقلاب شروع کرده است باید ادامه پیدا کند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۸/۱۱).

همچنین ایشان برای تحقق آرمان‌های بلند و واقعی انقلاب اسلامی، بر ضرورت و اهمیت تکرار مداوم و مطالبه‌گری بسیار تأکید می‌کند و آن را به عنوان یک عنصر مهم در این مسیر می‌دانند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۳/۰۷).

ب. شناخت تاریخ معاصر

شناخت تاریخ به‌ویژه تاریخ معاصر کشور، یکی از ارکان اساسی بصیرت‌افزایی در نوجوان پیشران به شمار می‌آید. این شناخت به نوجوانان کمک می‌کند تا در برابر چالش‌ها و تهدیدات اجتماعی و سیاسی بیدار، هوشیار و مقاوم باشند. آیت‌الله خامنه‌ای همواره بر اهمیت آشنایی جوانان با حقایق تاریخ معاصر تأکید کرده است و این موضوع را به عنوان یکی از پیش‌نیازهای اصلی برای درک صحیح از وضعیت کنونی و حرکت به‌سوی آینده‌ای روشن معرفی می‌کند.

ایشان تأکید می‌کنند که جوانان باید از دوران اواسط قاجار به این‌سو و حوادثی که بر کشور گذشته است، آگاهی داشته باشند تا بتوانند درک بهتری از مسیر فعلی انقلاب و اهداف آن داشته باشند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۱/۰۵/۲۱).

در بیانیه گام دوم انقلاب نیز، آیت‌الله خامنه‌ای تصریح می‌کند که «برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربیات درس گرفت.» ایشان هشدار می‌دهد که دشمنان انقلاب همواره در تلاش هستند تا با تحریف و

دروغ‌پردازی درباره گذشته و حتی زمان حال، نسل‌های آینده را از واقعیت‌ها دور کنند (خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب: ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

ج. تأمل و تدبیر در حوادث و وقایع پیش رو

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانات خود به اهمیت آگاهی سیاسی و اجتماعی برای نسل جوان تأکید دارند. ایشان در سخنرانی‌های مختلف به نوجوانان یادآوری می‌کند که هر یک از آن‌ها می‌توانند به شرط تأمل و تدبیر در حوادث و وقایع پیش رو، نه تنها خود را در برابر تهدیدات محافظت کنند بلکه در تغییر و تحول و پیشرفت کشور نقش مؤثری ایفا کنند.

یکی از لوازم رسیدن به بصیرت و گذر از انواع مختلف فتنه، توجه کامل به حوادث پیش رو و اجتناب از عبور عامیانه و سطحی از آن‌ها است. آیت‌الله خامنه‌ای تصریح می‌کند: «حوادث را درست نگاه کردن، درست سنجیدن، در آن‌ها تدبیر کردن، در انسان بصیرت ایجاد می‌کند؛ یعنی بینائی ایجاد می‌کند و انسان چشمش به حقیقت باز می‌شود» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۹/۰۸/۰۴).

ایشان همچنین تأکید می‌کند که همان‌طور که در جبهه جنگ نظامی، هندسه زمین بسیار اهمیت دارد؛ به‌گونه‌ای که اگر در اختیار نباشد، احتمال خطاهای بزرگ وجود دارد؛ در عرصه سیاسی نیز همین‌گونه است؛ زیرا نداشتن بصیرت موجب می‌شود که دوست و دشمن شناخته نشود و به جای پیکار با دشمنان علیه دوستان اقدامی انجام شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۸/۰۵/۰۵).

د. مشارکت سیاسی اجتماعی

مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی و سیاسی نیز یکی دیگر از مقومات شاخصه بصیرت است که آیت‌الله خامنه‌ای بارها بر آن تأکید کرده است. ایشان بر این باور است که نوجوانان باید با احساس مسئولیت در برابر جامعه، در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی شرکت کنند. این مشارکت نه تنها به تقویت حس تعلق به جامعه کمک می‌کند، بلکه به نوجوانان این امکان را می‌دهد که از ظرفیت‌های خود برای ایجاد تغییرات مثبت استفاده کنند. آیت‌الله خامنه‌ای در بیانیه گام دوم انقلاب تصریح

می‌کند که «نسل جوان باید با بینش و آگاهی، در مسیر تحقق اهداف انقلاب اسلامی گام بردارد» (خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب: ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

ایشان با اشاره به تهدیدات دشمن در زمینه ایجاد محتوای انحرافی و گستراندن حجم عظیم دروغ در فضای مجازی با هدف متوقف کردن حرکت نوجوان برای تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی و خنثی‌سازی او، به نوجوانان و جوانان هشدار می‌دهد که در مقابل جامعه و هم سن و سالان خود مسئولیت دارید و باید به هر طریق ممکن «ارشادشان کنید ... برایشان بنویسید بگویند پیام دهید تفهیم کنید استدلال کنید» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۸/۰۸).

آیت‌الله خامنه‌ای، نسل جوان را به فهم درست و توانمندسازی تشویق می‌کند و بیان می‌دارد: «جوان‌های دانش‌آموز، نوجوان‌های ما در بخش‌های مختلف هم خوب عمل می‌کنند و هم خوب می‌فهمند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۰۸/۱۱) و به آن‌ها این اطمینان را می‌دهد که «شماها می‌توانید بر ترفند دشمن فائق بیایید، می‌توانید از سختی‌ها و موانع عبور کنید و این کشور را برسانید به آن نقطه‌ای که مطلوب آرمان‌های اسلامی و انقلاب اسلامی است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۲/۰۶/۲۶).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱. در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای نوجوان، به عنوان عامل تغییر و پیشرفت جامعه ایرانی اسلامی و همچنین تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، فراتر از یک گروه سنی تعریف می‌شود. ایشان نوجوانان را نیروی هویت‌ساز، مدل‌ساز و تمدن‌ساز معرفی می‌کند که باید برای تحقق این اهداف، تربیت و پرورش آن‌ها به‌عنوان یک ضرورت استراتژیک در اولویت قرار گیرد.

۲. در این پژوهش، استخراج مؤلفه‌های نوجوان پیشران با محوریت بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام گرفت. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که محورهای پیشرانی نوجوان در چهار دسته اعتقادی، اخلاقی، علمی، فرهنگی اجتماعی و سیاسی قرار می‌گیرند. این مؤلفه‌ها هر یک، به نوعی از مفاهیم و مضامین تقسیم می‌شوند.

دسته اول، پرورش هویت اعتقادی است که شامل مؤلفه‌های کلیدی است که به شکل‌گیری هویت معنوی و اجتماعی نوجوانان کمک می‌کند. ایمان حقیقی به خدا،

مبارزه با نفس و خودسازی و ارتباط با خدا از ارکان اصلی پیشرانی اعتقادی نوجوانان محسوب می‌شود.

دسته دوم، مؤلفه‌های بعد اخلاقی است که به دنبال نزدیک کردن نوجوان به فضایل اخلاقی و دور ساختن او از رذایل اخلاقی است. تقویت بنیان‌های اخلاقی به نوجوانان این امکان را می‌دهد که به‌عنوان پیشگامان تحول در جامعه عمل کنند و با پیروی از اصول اخلاقی، به سعادت فردی و اجتماعی دست یابند.

دسته سوم، مؤلفه‌های آموزشی و علمی می‌باشند که مشتمل بر اصل خودباوری است. ارکان محققه این مؤلفه عبارت‌اند از: استقلال علمی، اراده قوی، خطرپذیری، تصمیم‌گیری، نوآوری علمی و امید به آینده.

دسته چهارم، مؤلفه‌های فرهنگی اجتماعی هستند که نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری هویت، ارزش‌ها و باورهای نوجوان پیشران دارد که با ملاحظه اصل بصیرت، مشتمل بر تقویت بنیان‌های هویتی، شناخت فرهنگ غرب و دوری از آن، مقاومت فرهنگی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی است که نوجوان از یک موجود متأثر به یک عامل تغییر و تحول تبدیل شود.

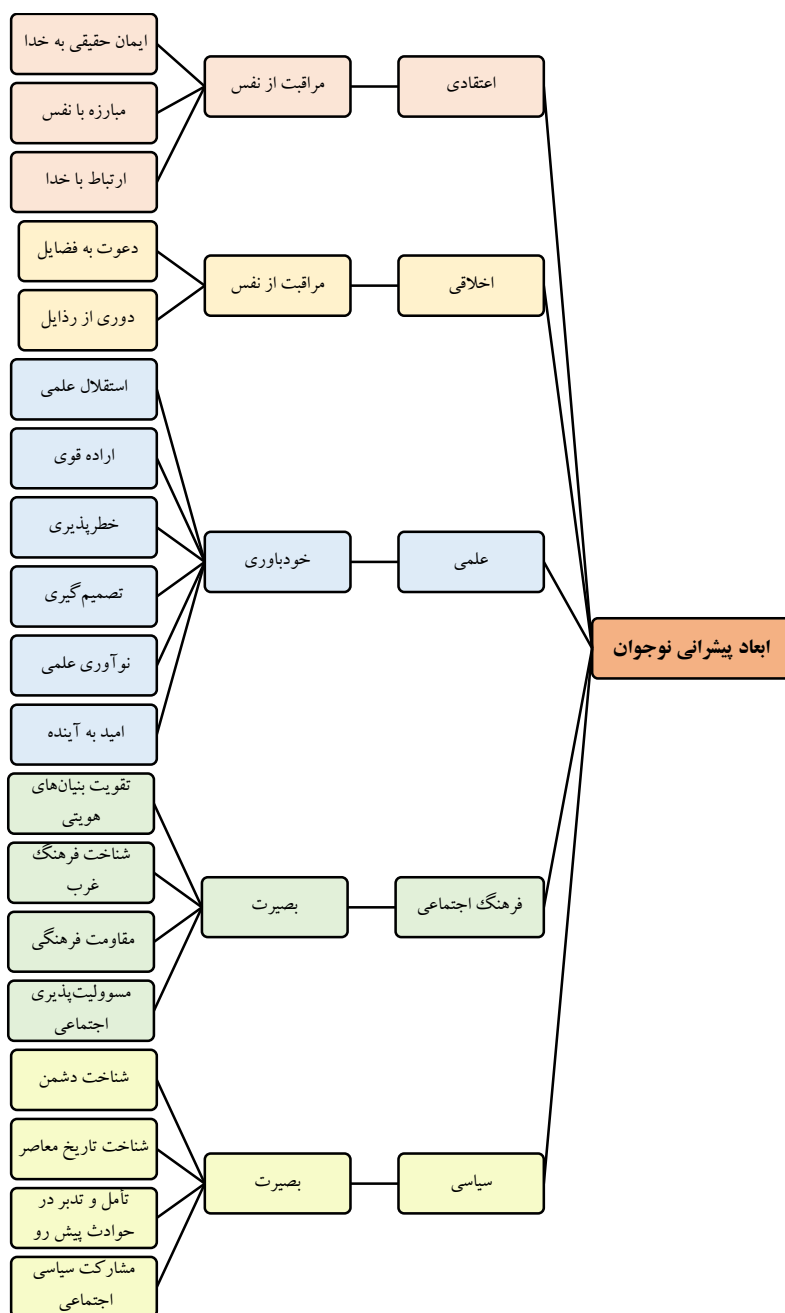
در پایان نیز، اصل بصیرت در بعد سیاسی نیز قرار دارد که ارکان اساسی و مقومات آن در این بعد، عبارت‌اند از: شناخت دشمن و نظام سلطه، شناخت تاریخ معاصر، تأمل و تدبیر در حوادث و وقایع پیش رو و مشارکت سیاسی اجتماعی.

۳. این ابعاد پنج‌گانه در یک شبکه پویا و سلسله مراتبی با یکدیگر تعامل دارند. آنچه مفهوم «نوجوان پیشران» را از مجموعه‌ای از ویژگی‌های منفک متمایز می‌کند، ارگانیک بودن آن است: بعد اعتقادی به عنوان لایه بنیادین، منبع معنا و جهت‌دهی به سایر ابعاد است. ابعاد اخلاقی و علمی به‌مثابه دو بال پرواز در لایه میانی، توانمندی درونی نوجوان را شکل می‌دهند. ابعاد فرهنگی - اجتماعی و سیاسی نیز به عنوان لایه کاربردی، عرصه تجلی عینی هویت نوجوان پیشران هستند. اصول سه‌گانه مراقبت از نفس، خودباوری و بصیرت نیز به عنوان عوامل عرضی در تمام این لایه‌ها جریان دارند و انسجام درونی سیستم را تضمین می‌کنند.

۴. این پژوهش بخش قابل توجهی از شاخصه‌ها و مؤلفه‌های نوجوان پیشران را بیان کرده است که کاربست آن‌ها، سبب پیشرانی او در هویت‌سازی، مدل‌سازی و

تمدن‌سازی می‌شود و از این رو، لازم است که برنامه‌ریزی‌های آموزشی، تربیتی و سیاست‌های تقنینی و نظارتی کشور به‌گونه‌ای طراحی شوند که نوجوانان با تکیه بر این ابعاد، به‌عنوان آینده‌سازان جامعه اسلامی، در مسیر پیشرفت و تعالی و تحقق تمدن نوین اسلامی حرکت کنند.

۵. پیشنهادات زیر با رویکرد تحلیلی و تطبیقی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، می‌تواند به شناسایی و پر کردن خلأهای پژوهشی در این زمینه کمک کند؛ تحقیق در ابعاد عاطفی و روانی نوجوانان، تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر شکل‌گیری هویت، بررسی تطبیقی تأثیر فرهنگ‌های مختلف بر تربیت نوجوانان، نقش خانواده بر پرورش هویت اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی نوجوانان، بررسی چالش‌های اجتماعی و اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر پیشرانی نوجوانان و راهکارهای مواجهه با آن‌ها، بررسی تجارب موفق بین‌المللی در زمینه تربیت نوجوانان و پیشرانی آن‌ها و بومی‌سازی آن‌ها با فرهنگ ایرانی اسلامی.

شکل ۵: شبکه مضامین نوجوان پیشران بر اساس منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

فهرست منابع

- قرآن کریم
- ابن فهد حلی، عده الداعی. (۱۳۷۵ ق). قم: مؤسسه آل البيت (ع).
- انوری، حسن. (۱۳۸۲). فرهنگ بزرگ سخن، تهران: نشر سخن.
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۶۸-۱۴۰۴). بیانات از سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۴.
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۹۹). تفسیر سوره براءت، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- خمینی، روح‌الله. (۱۳۶۸). صحیفه امام، ج ۸، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- دهخدا، علی‌اکبر، (بی‌تا)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران
- سرخوش، سعدالله. (۱۳۹۴). حضور افراد در هیئت‌های مذهبی و نشاط اجتماعی (مطالعه موردی شهر همدان در سال ۱۳۹۳). فصلنامه مطالعات قدرت نرم، شماره ۱۲. ۹۹-۱۱۰.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، شماره ۱۰. ۱۵۱-۱۹۸.
- علی پور، جواد و پوررشیدی، هاتف. (۱۳۹۹). تحلیل گفتمان سند اولیه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی، شماره ۲. ۱۴۰-۱۶۷.
- قمی، علی بن ابراهیم. (۱۴۰۴). تفسیر القمی، ج ۱، قم: دارالکتاب.
- کاکاوندی چقاسفید، مریم، کاظمیان، سمیه، یوسفی، محمد و عیوضی، محمدرحیم. (۱۴۰۴). واکاوی مؤلفه‌های توانمندسازی روان‌شناختی نوجوان تراز انقلاب اسلامی با توجه به بیانات رهبر انقلاب و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، شماره ۲. ۱۱-۵۲.
- کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳۸۷ ش). الکافی، قم: دارالحديث.
- کیا، علی‌اصغر و فقیهی‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۷). تحلیل مضمون مفاهیم ارتباطات و توسعه در مفاد برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، شماره ۱۱. ۳۳-۷۱.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳). بحارالانوار، ج ۶۸، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

- محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۸۸). فرهنگ‌نامه بصیرت، قم، دارالحدیث.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵). نقشه جامع علمی کشور: تحلیل نقش شرکت‌های دانش‌بنیان. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.
- نراقی زاده، افسانه. (۱۳۹۴). مسائل نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات مهراندیش.
- Boyatzis, R. E. (1998). Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Braun, V, & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3. (2).
- Christie, D, & Viner, R. (2005). Adolescent development. BMJ, 330. (7486).
- NASA. (2004). Fundamentals of Aerodynamics and Propulsion. NASA Technical Reports.
- Sawyer, S. M, Azzopardi, P. S, Wickremarathne, D, & Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. Lancet Child and Adolescent Health, 2 (4).